

РОЗДІЛ I. ЕКОНОМІКА ТА ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ

Євась Т.В., старший викладач
кафедри бізнесу і права,
Вінницький інститут Університету «Україна»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9637-7341>
Жукова О.А., старший викладач
кафедри бізнесу і права,
Вінницький інститут Університету «Україна»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8751-5071>

DOI: <https://doi.org/10.58521/2521-1390-2024-33-1>

СУТНІСТЬ ІНФЛЯЦІЇ ЯК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ЯВИЩА

THE ESSENCE OF INFLATION AS A SOCIO-ECONOMIC PHENOMENON

Анотація. У статті досліджено сутність інфляції як складного макроекономічного явища, яка перебуває у тісному зв'язку із економічним зростанням, зайнятістю, безробіттям, рівнем та якістю життя, а отже й з добробутом населення. Наведено класифікацію інфляції за темпами знецінення грошей, за формами прояву, за можливістю передбачення зростання цін, за чинниками спричинення; за терміном дії, за балансом, за охопленням. Розглянуто внутрішні та зовнішні фактори, що спричиняють виникнення і розвиток інфляції. Досліджено стадії розвитку інфляційного процесу. Визначено, що наслідки інфляції проявляються у соціальній та економічній сферах і при цьому вони можуть бути як негативними та і позитивними для розвитку економіки.

Ключові слова: інфляція, інфляційний процес, види інфляції, внутрішні фактори інфляції, зовнішні фактори інфляції, соціальні наслідки інфляції, економічні наслідки інфляції.

Abstract. The article examines the essence of inflation as a complex macroeconomic phenomenon, which is closely related to economic growth, employment, unemployment, the level and quality of life, and therefore the well-being of the population. The classification of inflation is given by the rate of depreciation of money, by forms of manifestation, by the possibility of predicting price increases, by factors of causation; by duration, by balance, by coverage. The internal and external factors that cause the emergence and development of inflation are considered. The stages of development of the inflationary process are studied. It is determined that the consequences of inflation are manifested in the social and economic spheres and at the same time they can be both negative and positive for the development of the economy.

Key words: inflation, inflationary process, types of inflation, internal factors of inflation, external factors of inflation, social consequences of inflation, economic consequences of inflation.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку України актуальним залишається питання подолання складної економічної ситуації, що проявляється у зменшенні обсягів виробництва, банкрутстві суб'єктів підприємництва, скороченні зайнятості, зростанні безробіття, зниженні рівня і якості життя населення та іншими негативними наслідками [4, с. 54] на тлі зростання цін та посилення інфляційних процесів.

У зв'язку з цим виникає необхідність дослідження сутності інфляції як специфічного соціально-економічного явища, що вимагає нових підходів до управління нею, пошуку шляхів пристосування до неї та мінімізації її негативних наслідків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження сутності, видів, показників виміру, причин виникнення, розвитку, наслідків та засобів подолання інфляції містяться у роботах багатьох науковців, зокрема таких, як: Архірейська Н.В., Близнюк О.П., Голюк В.Я., Дубихвіст О., Дученко М.М., Єрешко Ю.О., Жиликова О.В., Іванчук Н.В., Мещеряков А.А., Світлична В.Ю., Сірко А.В., Ставерська Т.О., Суздалева О.С., Шевчук І.Л., Шевчук О.А. та ін.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження сутності та теоретичних аспектів інфляції як складного макроекономічного явища, що впливає на соціальний та економічний розвиток суспільства.

Виклад основного матеріалу. Інфляція є одним із головних параметрів, що дозволяє оцінити економічну ситуацію в країні та тісно пов'язана із зайнятістю, безробіттям, рівнем життя та соціально-економічним добробутом населення.

В економічній літературі поняття «інфляція» визначається по-різному (табл. 1).

Таблиця 1

Трактування сутності інфляції

Автор	Сутність поняття
Суздалева О.С.	Інфляція - це порушення грошового обігу, яке виявляється в перенасиченні грошима сфери обігу. Це явище виражається в знеціненні грошей [9, с. 35].
Мещеряков А.А. Архірейська Н.В.	Інфляція – це тривале і швидке знецінення грошей унаслідок надмірного зростання їх маси в обігу, що може відбуватись як у результаті зростання грошової маси вищими темпами, ніж зростання пропозиції на товарних ринках, так і внаслідок скорочення товарного виробництва за незмінного обсягу грошової маси [6, с. 73].
Дученко М.М. Єрешко Ю.О. Шевчук О.А.	Інфляція — процес утворення відносного надлишку грошової маси в обігу, що супроводжується некерованою зміною масштабу цін, який призводить до розладу економіки в країні [2, с. 45].
Світлична В.Ю.	Інфляція – це тривале і швидке знецінення грошей внаслідок надмірного зростання їхньої маси в обороті, а також зростання

	загальної суми цін товарів та послуг внаслідок недотримання закону грошового обороту [7, с. 47].
Іванчук Н.В.	Інфляція – це знецінення грошей (зниження їх купівельної спроможності) внаслідок підвищення загального (середнього) рівня цін на товари і послуги в країні за певний період [5, с. 55].
Сірко А.В.	Інфляція - це двосторонній процес: ріст цін, з одного боку, призводить до знецінення грошей – з іншого. Це означає, що на одну й ту ж саму грошову одиницю можна придбати усе меншу і меншу кількість товарів і послуг [8, с. 68].

Отже, інфляція є особливим соціально-економічним явищем, що відображає стан економічної системи країни, функціонування її грошового обігу, темпи економічного розвитку, а також виступає індикатором фінансової нестабільності, що потребує оперативного реагування.

З метою кращого розкриття сутності інфляції використовується широка класифікація її видів залежно від різних ознак.

Так, за темпами знецінення грошей виділяється:

1) повзуча інфляція - характеризується зростанням маси грошей в обороті без помітного (до 5 % на рік) зростання цін;

2) помірна інфляція – зростання цін відбувається на 5–20 % на рік. В таких умовах суб'єкти монополізованих секторів економіки починають прискорено підвищувати ціни на свою продукцію, а її покупці для компенсації своїх додаткових витрат, в свою чергу, збільшують ціни і на свої товари;

3) галопуюча інфляція – спостерігається зростання цін на 20–50 %, інколи до 100 % на рік, що здійснює значний негативний вплив на економіку;

4) гіперінфляція – проявляється у зростанні цін більш ніж на 100 % на рік. В такому випадку гроші втрачають свої функції, розвивається платіжна криза, поширюється бартер, посилюються непередбачувані процеси в економіці [6, с. 75].

За формами прояву виділяють такі види інфляції:

1) цінова інфляція – проявляється у знеціненні вартості грошових знаків щодо вартості товарів (у тому числі й золота) та послуг;

2) інфляція заощаджень – знецінення грошей виявляється у зростанні вимушених заощаджень, зазвичай, виникає у разі державного регулювання (фіксації) цін і доходів) тощо;

3) девальвація – зменшення обмінного курсу національної грошової одиниці щодо інших валют [5, с. 56].

Залежно від можливості передбачення зростання цін є:

1) очікувана інфляція - спричиняється певними тенденціями в економіці або заходами, запланованими державою і через це учасники ринкового процесу її очікували і змогли захиститися від її негативного впливу;

2) неочікувана інфляція - характеризується раптовим стрибком цін, зумовленим збільшенням під впливом інфляційних очікувань суспільного попиту населення на споживчі товари, а товаровиробників – на сировину та засоби виробництва [7, с. 48].

За чинниками, що спричиняють інфляційний процес виділяється:

1) інфляція витрат – спричиняється зростанням заробітної плати, витрат на енергоносії та сировину і зниженням продуктивності праці. Тому для збереження виробництва, необхідно підвищувати грошові виплати та ціни, інакше виробництво (пропозиції) буде скорочуватись, що за старого рівня попиту також збільшить ціни;

2) інфляція попиту – це зростання пропозиції грошей банківською системою, що призводить до збільшення платоспроможного попиту на товарних ринках. Тоді пропозиція грошей може збільшитися внаслідок емісії, що використовується для покриття бюджетного дефіциту [6, с. 75].

Крім того, виділяють ще й такі види інфляції:

1) за терміном дії:

- короткострокова інфляція: викликана раптовим збільшенням попиту й дефіцитом товарів;

- довгострокова інфляція: до якої призвело друкування грошей;

2) за балансом:

- збалансована інфляція: коли ціни зростають поступово та рівномірно;

- незбалансована інфляція: коли ціни змінюються різними темпами;

3) за охопленням:

- загальна інфляція (національного масштабу): поширюється на всі товари та послуги;

- локальна інфляція: охоплює певні сектори економіки.

Також існує прихована інфляція – що являє собою штучне обмеження споживчого попиту внаслідок товарного дефіциту та застосовується з метою втримання росту цін [9].

Економічна наука визначає внутрішні та зовнішні фактори, що спричиняють виникнення і розвиток інфляції.

До внутрішніх причин виникнення інфляції відносяться:

1) суттєве зростання дефіциту державного бюджету та державного боргу, що виникає через неефективні державні витрати (особливо у складних умовах, таких, як економічна криза, війна, епідемія/пандемія, екологічні та техногенні катастрофи тощо);

2) мілітаризація економіки, за якої значна частина ресурсів спрямовується в оборонну галузь та виникає дефіцит товарів масового споживання через їхнє недовиробництво;

3) порушення пропорцій відтворення між виробництвом та споживанням, нагромадженням та споживанням, попитом та пропозицією, грошовою масою в обігу та сумою товарних цін;

4) економічно необґрунтована (надмірна) емісія грошей, яка порушує закони грошового обігу та призводить до зростання грошової маси, що не відповідає зростанню національного продукту;

5) збільшення податкового тягаря на товаровиробників;

б) випереджаючи темпи зростання заробітної плати порівняно зі зростанням продуктивності праці;

7) монопольне становище окремих виробників, відсутність вільного ринку та конкуренції, що призводить до олігополізації економіки;

8) неекономічні фактори: політична нестабільність, втрата довіри до уряду тощо;

9) екстраординарні обставини соціально-політичного характеру (наприклад, військові дії);

10) непропорційні інвестиції в окремі сектори економіки, що призводить до перевиробництва одних товарів та дефіциту інших [7, с. 49-50].

До зовнішніх причин інфляції відносять:

1) коливання цін на світовому ринку: коли зростання світових цін на імпортовані товари також «імпортує» й інфляцію, а зниження світових цін на експортні товари зменшує надходження від зовнішньої торгівлі;

2) погіршення умов міжнародної торгівлі: зокрема, торгова дискримінація, що передбачає імпортні бар'єри (наприклад, високе митне обкладання товарів);

3) скорочення надходжень від зовнішньої торгівлі;

4) негативне сальдо платіжного і зовнішньоторговельного балансу [10, с. 141]

Розвиваючись інфляційний процес проходить дві стадії.

На першій стадії темпи зростання пропозиції грошей спочатку випереджають знецінення грошей, а потім це випередження починає зменшуватись та наближається до вирівнювання. За рахунок уповільнення обігу грошей поглинається їхня надмірна пропозиція. Суб'єкти господарювання певний час не відчують надмірності в обігу грошей і починають використовувати їх для нагромадження, що на певний час відволікає зайві гроші з обігу та зменшує інфляційний тиск на ціни, тому певний час вони не змінюються або чи підвищуються повільніше, ніж збільшується грошова маса.

На другій стадії темпи знецінення грошей випереджають темпи зростання їхньої пропозиції. Тоді суб'єкти господарювання маючи надмірні грошові нагромадження починають витратити їх на придбання товарів і послуг, що прискорює швидкість руху грошей у поточному обігу та збільшує платоспроможний попит порівняно з поточною емісією. Одночасно зменшується нове нагромадження грошей, через що швидкість обігу всієї грошової маси сильніше зростає. Швидко починають розвиватись бартерні операції, які зменшують товарну основу грошової маси в обігу. Наслідок знецінення грошей робоча сила зі сфери виробництва перетікає у сферу спекулятивного обміну, що призводить до значного скорочення виробництва та товарообороту, через що зменшується й попит на гроші [1, с. 62].

Наслідки інфляції проявляються у двох сферах:

1) у соціальній сфері: інфляція сприяє перерозподілу доходів між найманими працівниками та підприємцями на користь останніх, оскільки підприємці швидше реагують на інфляцію, піднімаючи ціни на свою продукцію, але при цьому не поспішають піднімати зарплату працівникам. При цьому найсильніше потерпають

особи, із фіксованими доходами (пенсіонери, студенти, що отримують стипендію, працівники бюджетної сфери та державних установ, ті, хто не працює та живе за рахунок заощаджень тощо) [1, с. 67].

2) в економічній сфері: капітал зі сфери виробництва перетікає у торгівлю; позиковий капітал спрямовується до тих галузей, де ціни зростають швидше; посилюються інвестиційні ризики; зменшуються активи банківської системи; виникає та розвивається бартер; зростає попит на іноземну валюту; зменшується реальна вартість державних доходів; падає вартість робочої сили; скорочується платоспроможний попит населення [6, с. 77].

При цьому наслідки інфляції можуть бути як негативними (економічна невизначеність, зменшення інвестицій, зниження купівельної спроможності, зростання вартості життя та зниження рівня його якості, знецінювання національної грошової одиниці), так і позитивними (зростання заробітної плати, стимулювання споживання та інвестування, зниження боргового навантаження тощо).

Висновки. Інфляція є складним макроекономічним явищем, яке суттєво впливає на всі сфери економічного та соціального життя. Дослідження її сутності дозволяє краще зрозуміти природу інфляційних процесів, їх внутрішні та зовнішні причини, різноманітність видів, а також наслідків, що можуть мати як негативний, так і стимулюючий вплив на економіку залежно від рівня та динаміки інфляції. Таким чином, для формування дієвої економічної політики необхідною умовою є глибоке вивчення теоретичних та практичних аспектів інфляції.

Список використаних джерел

1. Голюк В.Я. Фінанси, гроші та кредит: навч. посіб. Київ : КПІ ім. І. Сікорського, 2017. 340 с.
2. Дученко М.М., Єрешко Ю.О., Шевчук О.А. Гроші та кредит: конспект лекцій. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2018. 108 с.
3. Дубихвіст О. Інфляція це: що потрібно знати про її причини, види та наслідки. URL: <https://globusplus.ua/blog/inflyatsiya-tse-shcho-potribno-znaty-pro-yiyi-prychynu-vydy-ta-naslidky>
4. Євась Т.В., Жукова О.А. Шляхи регулювання інфляції у воєнний та повоєнний періоди. *Current trends in the development of science by attracting new ideas* : зб. тез XXII Міжнар. наук.-практ. конф., 03-06 черв. 2025 р. Гамбург, Німеччина : International Science Group, 2025. С. 54-56.
5. Іванчук Н.В. Гроші і кредит: навч. посіб.. Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2021. 332 с.
6. Мещеряков А.А., Архірейська Н.В. Гроші та кредит (практикум): навч. посіб. Дніпро : УМСФ, 2022. 171 с.
7. Світлична В.Ю. Гроші і кредит: підручник. Харків: ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2020. 191 с.
8. Сірко А.В. Економічна теорія. Політекономія : навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2019. 416 с.
9. Суздаєва О.С. Гроші та кредит : навч. посіб. Київ : МДУ, 2024. 169 с.